

GÁL FERENC
EGYETEM

Dinamikus egyensúly az élővilágban

PROF. DR. DUX LÁSZLÓ

egyetemi tanár,
az MTA doktora,

2026. február 17.

Szegedi
Tudományegyetem,
Szent-Györgyi Albert
Orvostudományi Kar,
Biokémiai Intézet

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

Nemzeti Tehetség
Program

"Az előadás „Az Országos Tudományos Diákköri Konferencián, valamint tudományos műhelyein való részvétel és a lebonyolítási feladatok ellátása" című, NTP-HHTDK-25-0042 azonosítójú pályázati program keretében valósul meg."

A mindenség egy évben /Sipos Imre SJP/ nyomán

I.1. 0.00	„Big Bang”
IX.13.	Naprendszer, Föld
X.11.	Élet
XII.19.	Gerincesek
XII. 26.	Emlősök
XII.31.21 óra 45 perc	Hominidák
XII. 31. 23 óra 57 perc	Neandertáliak
XII.31. 23 óra 59 perc	Homo sapiens
XII.31.23 óra 59p 50mp	Piramisok
XII.31.23 óra 59p 56mp	Jézus születése
Időszámítás kezdete óta	4 másodperc

Fontosabb fizikai állandók

Állandó neve	Jelölés	Érték	Mértékegység
Pi	π	3,141592653589793238462643383279	–
Euler-féle szám	e	2,7182818284	–
Fénysebesség vákuumban	c	299 792 458	m/s
Gravitációs állandó	G	$6,67259 \cdot 10^{-11}$	N·m ² /kg ²
Gravitációs gyorsulás (Zürich, 45°)	g	9,80665	m/s ²
Elektron tömege	m_e	$9,1093897 \cdot 10^{-31}$	kg
Proton tömege	m_p	$1,6726231 \cdot 10^{-27}$	kg
Neutron tömege	m_n	$1,6749286 \cdot 10^{-27}$	kg
Elemi töltés	e	$1,60217733 \cdot 10^{-19}$	C
Planck-állandó	h	$6,6260755 \cdot 10^{-34}$	J·s
Boltzmann-állandó	k	$1,380658 \cdot 10^{-23}$	J/K
Vákuum dielektromos állandója	ϵ_0	$8,854187817 \cdot 10^{-12}$	F/m
Vákuum permeabilitása	μ_0	$1,256637061 \cdot 10^{-6}$	V·s/(A·m)
Stefan–Boltzmann-állandó	σ	$5,67051 \cdot 10^{-8}$	W/(m ² ·K ⁴)
Avogadro-állandó	N_A	$6,0221367 \cdot 10^{23}$	1/mol
Moláris térfogat (standard állapot)	V_m	0,0224141	m ³ /mol
Univerzális gázállandó	R	8,31451	J/(mol·K)
Faraday-állandó	F	96485,309	C/mol
Coulomb-állandó	k	$8.987\ 551\ 792 \times 10^9$	N·m ² /C ²

PERIÓDUS CSOPORT	s-elemek		AZ ELEMEK PERIÓDUSOS RENDSZERE										p-elemek					
	I	II	III	IV	V	VI	d-elemek		VIII	VIII	I	II	III	IV	V	VI	VII	0
K 1	1,01 H 1 Hidrogén		relatív atomtömeg ——— 26,98 vegyjel ——— Al ³ ₈ rendszám ——— 13 ——— az elektronok eloszlása az energiaszinteken Alumínium															4,00 He 2 Hélium
L 2	6,94 Li 3 Lítium	9,01 Be 4 Berillium											10,81 B 5 Bór	12,01 C 6 Szén	14,01 N 7 Nitrogén	16,00 O 8 Oxigén	19,00 F 9 Fluor	20,18 Ne 10 Neon
M 3	22,99 Na 11 Nátrium	24,31 Mg 12 Magnézium											26,98 Al 13 Alumínium	28,09 Si 14 Szilícium	30,97 P 15 Foszfor	32,07 S 16 Kén	35,45 Cl 17 Klór	39,95 Ar 18 Argon
N 4	39,10 K 19 Kálium	40,08 Ca 20 Kalcium	44,96 Sc 21 Szkandium	47,90 Ti 22 Titán	50,94 V 23 Vanádium	52,00 Cr 24 Króm	54,94 Mn 25 Mangán	55,85 Fe 26 Vas	58,93 Co 27 Kobalt	58,71 Ni 28 Nikkel	63,55 Cu 29 Réz	65,39 Zn 30 Cink	69,72 Ga 31 Gallium	72,59 Ge 32 Germánium	74,92 As 33 Arzén	78,96 Se 34 Szelén	79,90 Br 35 Bróm	83,80 Kr 36 Kripton
O 5	85,47 Rb 37 Rubídium	87,62 Sr 38 Stroncium	88,91 Y 39 Ittrium	91,22 Zr 40 Cirkónium	92,91 Nb 41 Niobium	95,94 Mo 42 Molibdén	98,91 Tc 43 Technécium	101,07 Ru 44 Ruténium	102,91 Rh 45 Ródium	106,4 Pd 46 Palládium	107,87 Ag 47 Ezüst	112,41 Cd 48 Kadmium	114,82 In 49 Indium	118,71 Sn 50 Ón	121,75 Sb 51 Antimon	127,60 Te 52 Tellúr	126,90 I 53 Jód	131,30 Xe 54 Xenon
P 6	132,91 Cs 55 Cézium	137,33 Ba 56 Bárium	178,49 Hf 72 Háfnium	180,95 Ta 73 Tantál	183,85 W 74 Volfrám	186,21 Re 75 Rénum	190,2 Os 76 Ozmium	192,22 Ir 77 Iridium	195,09 Pt 78 Platina	196,97 Au 79 Arany	200,59 Hg 80 Higany	204,37 Tl 81 Tallium	207,2 Pb 82 Ólom	208,98 Bi 83 Bizmut	209 Po 84 Polónium	210 At 85 Asztácium	222 Rn 86 Radon	
Q 7	223 Fr 87 Francium	226,03 Ra 88 Rádium	89-103	261 Rf 104 Raterfordium	262 Ha 105 Hanium	263 Unh 106 Unnilhexium	262 Uns 107 Unnilseptium	265 Uno 108 Unniloctium	266 Uue 109 Unnilennium	*Az elemek ideiglenes elnevezése - 104 Rf - Ratherfordium - 104 Ku - Kurtschatovium - 105 Ha - Hanium - 105 Ns - Nielsbohrium								

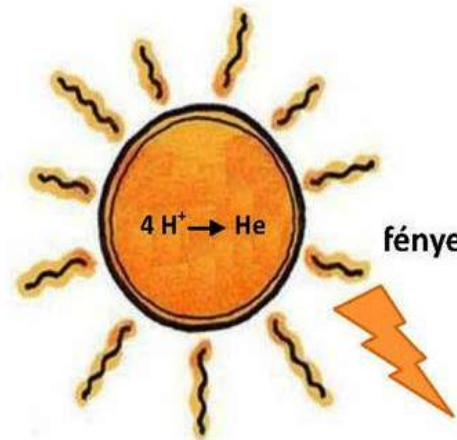
f-elemek

LANTANOIDÁK	138,91 57 Lantán	140,12 58 Cérium	140,91 59 Prazeodimium	144,24 60 Neodimium	145 61 Promethium	150,4 62 Szamárium	151,96 63 Europium	157,25 64 Gadolínium	158,93 65 Terbium	162,50 66 Diszprózium	164,93 67 Holmium	167,26 68 Erbium	168,93 69 Túlium	173,04 70 Itterbium	174,97 71 Lutécium
AKTINOIDÁK	227,03 89 Aktínium	232,04 90 Tórium	231,04 91 Protaktínium	238,03 92 Urán	237,05 93 Neptúnium	244 94 Plutónium	243 95 Americium	247 96 Kürium	247 97 Berkélium	251 98 Kalifornium	254 99 Einsteinium	257 100 Fermium	258 101 Mendelévium	259 102 Nobélium	260 103 Laurencium

Élő rendszerek termodinamikai jellemzői

1. Nyitott rendszerek, melyek a környezettel állandó anyag, energia, információ kicserélődésben vannak
2. A környezethez képest magasabb rendezettséget (kisebb entrópiát) mutatnak

Entrópia piramis

fényenergia

(ATP)

Autotróf

Heterotróf

élő
szervezet
szerv
szövet
sejt

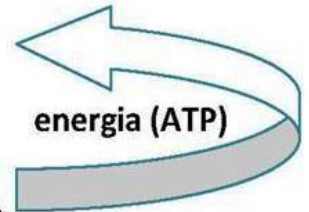
Komplex
molekularendszerek,
multi enzimek, sejtorganelumok

szerves makromolekulák
fehérjék, poliszacharidok, zsírok

Kis szerves molekulák

- cukrok
- aminosavak
- zsírsavak

CO_2 H_2O NH_3 ionok stb.

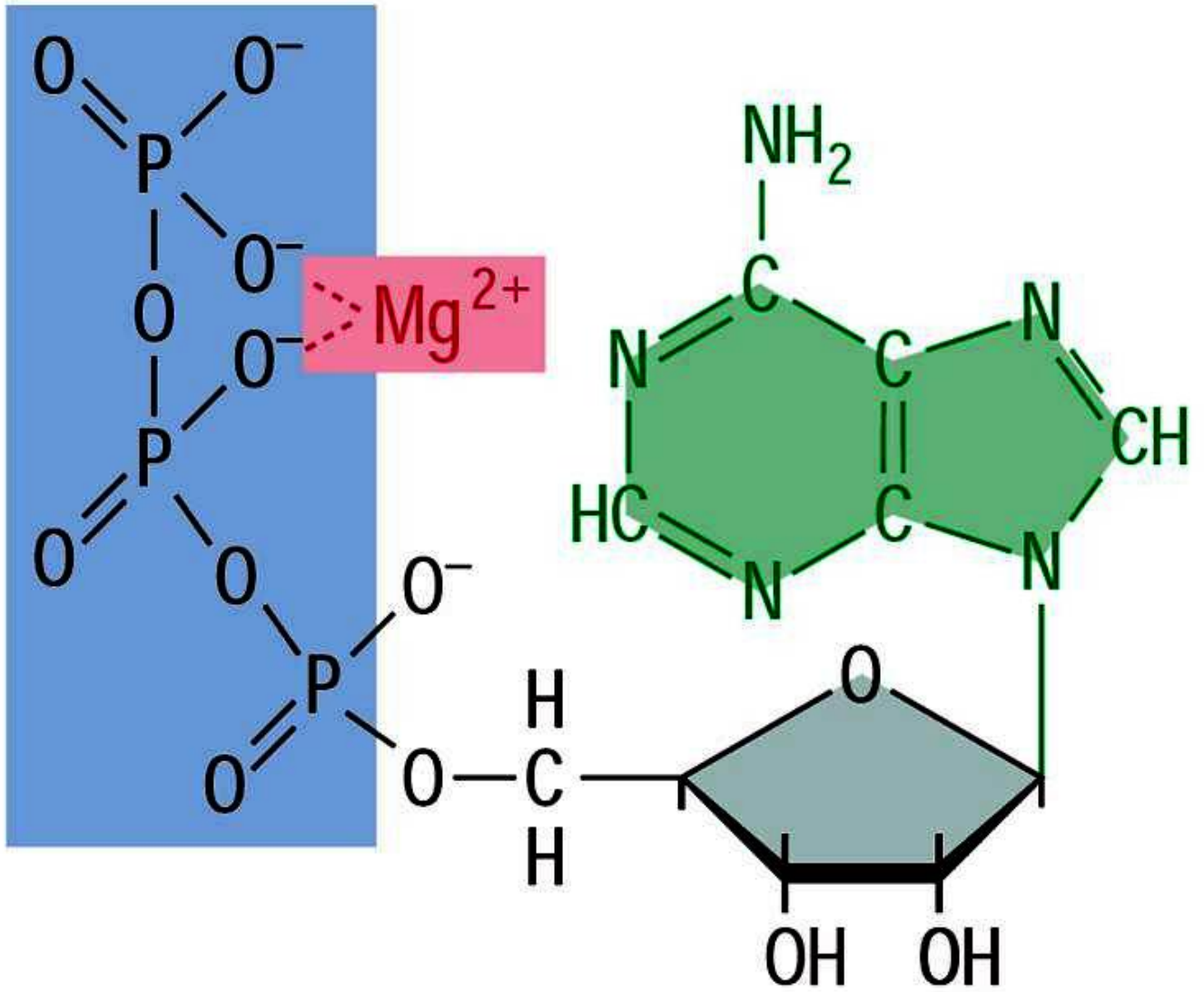

Környezet

Környezet

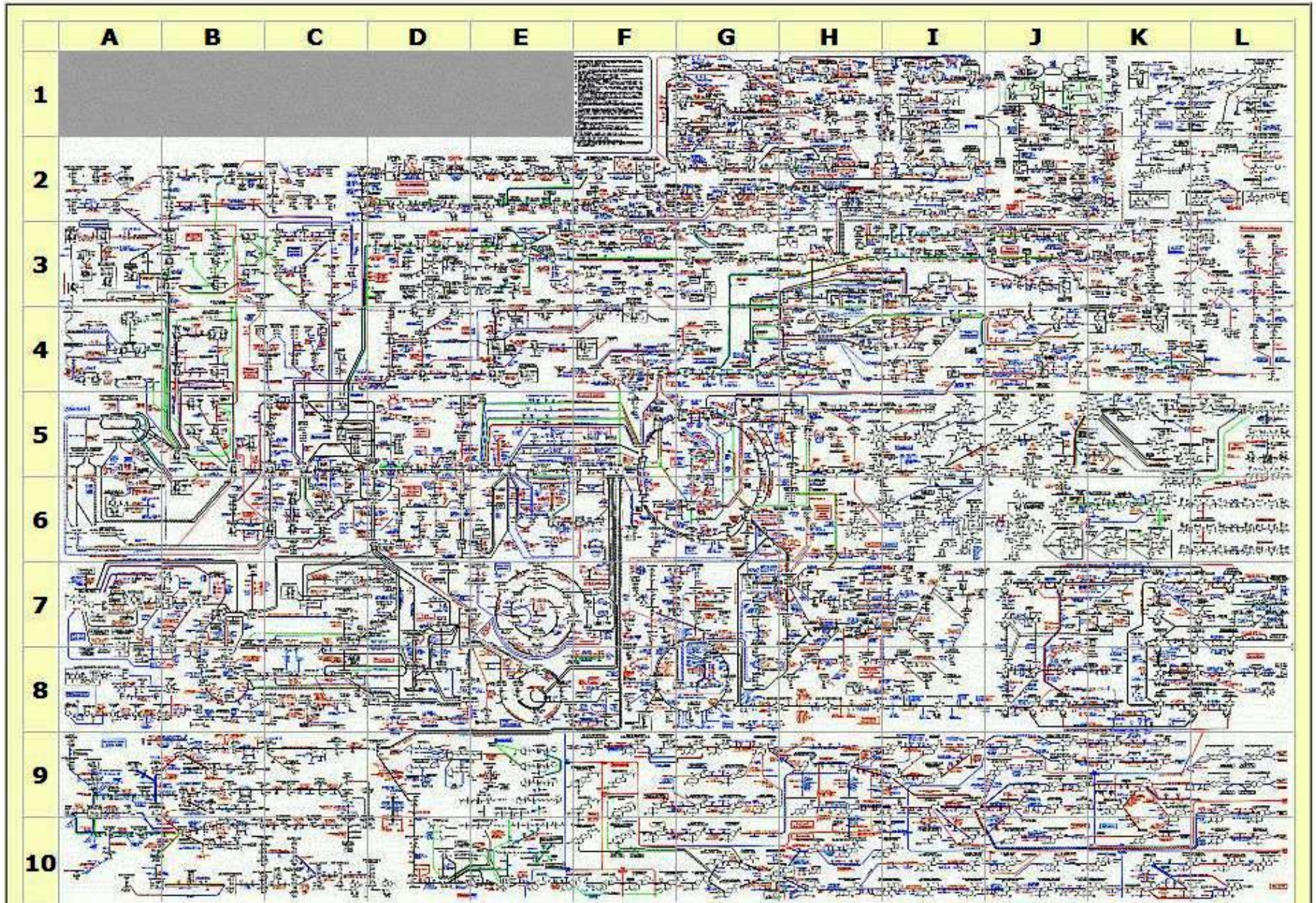
CH_4	metán
$-\text{CH}_3$	metilcsoport
$-\text{CH}_2-$	metiléncsoport
$=\text{CH}-$	metincsoport
$\begin{array}{c} \\ \text{H}-\text{C}-\text{OH} \\ \end{array}$	hidroxilcsoport
$\begin{array}{c} \\ \text{C}=\text{O} \\ \end{array}$	karbonil csoport
$\begin{array}{c} \text{O} \\ // \\ -\text{C} \\ \backslash \\ \text{OH} \end{array}$	karboxil csoport
$\begin{array}{c} \text{O} \\ // \\ \text{C} \\ // \\ \text{O} \end{array}$	szén-dioxid

ATP

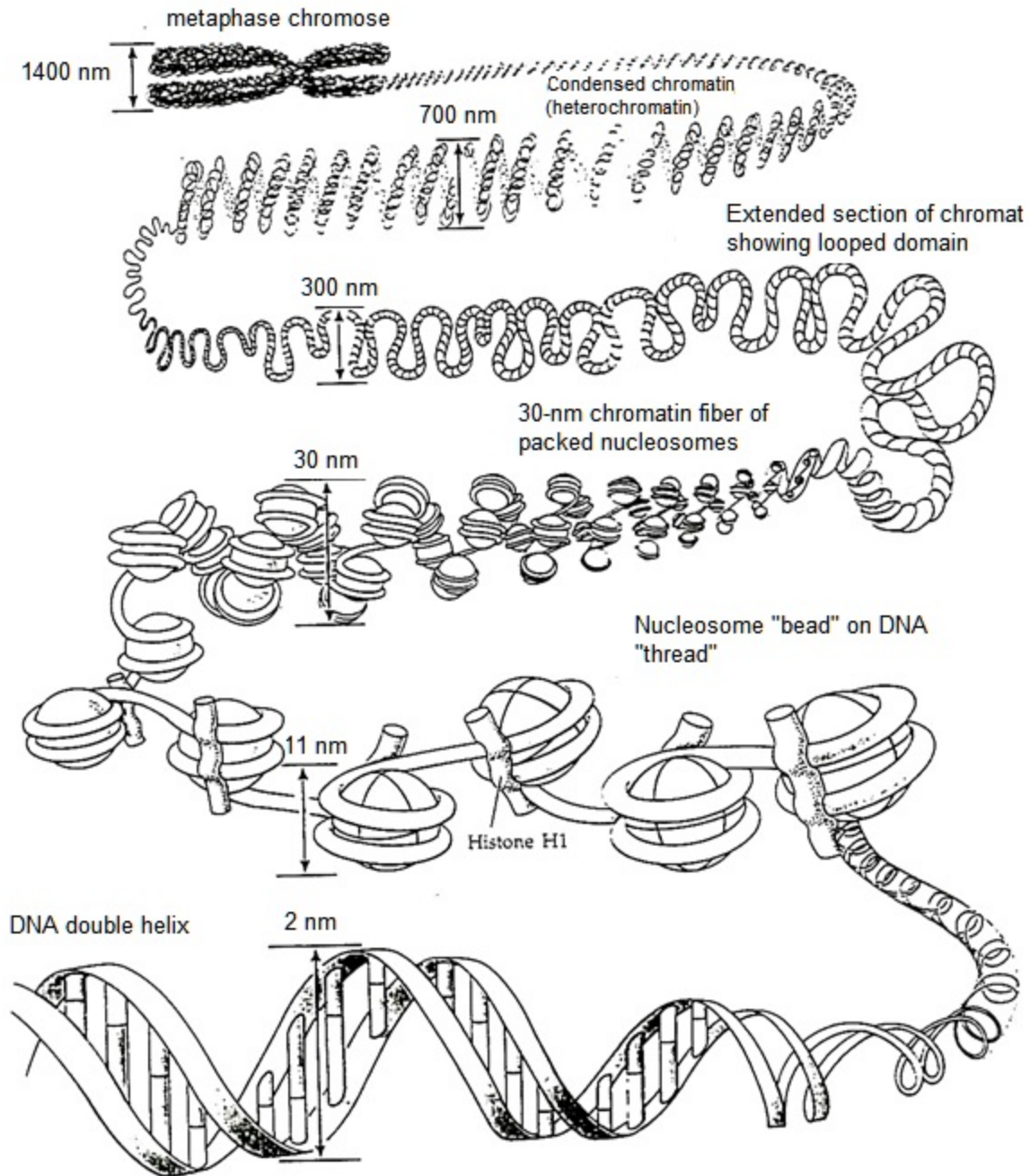
Biochemical Pathways - Metabolic Pathways

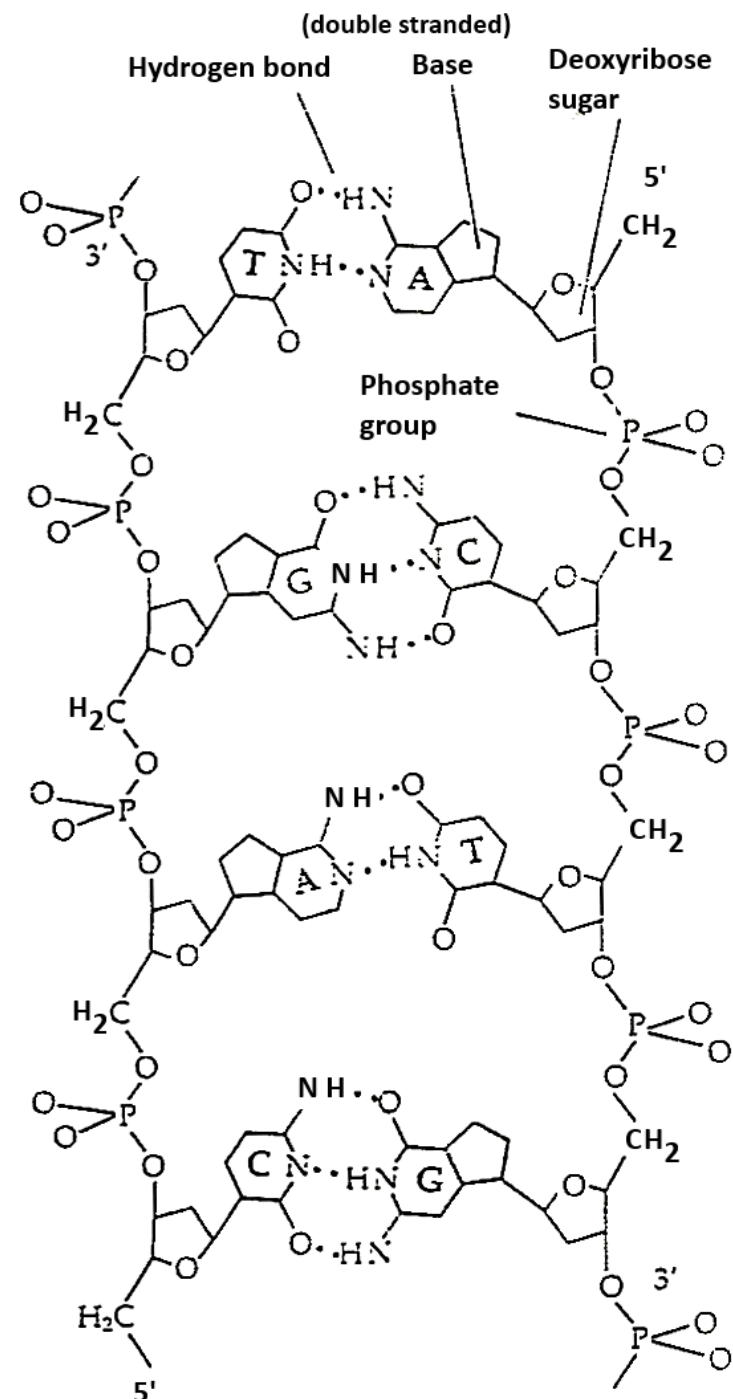
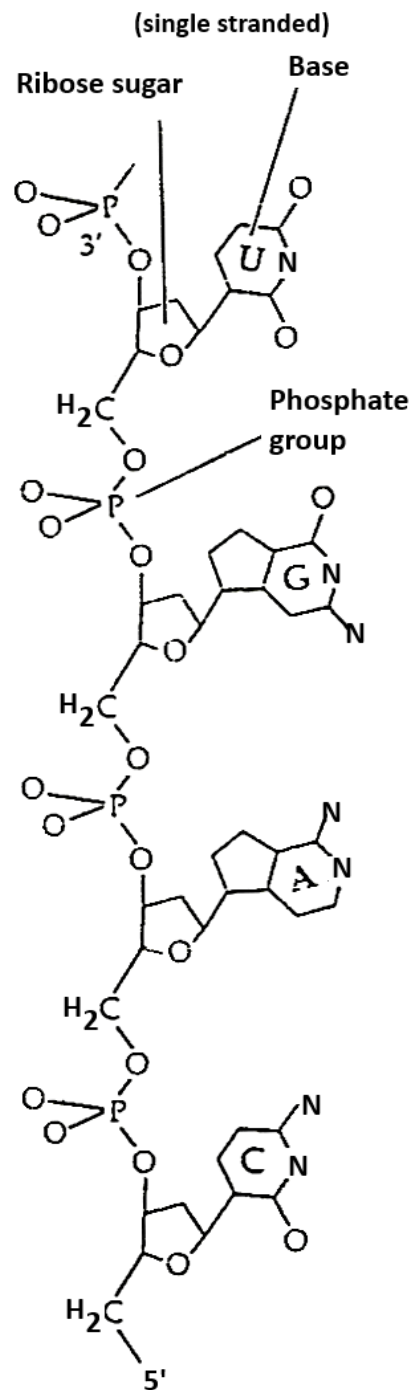

Levels of DNA Packing

Schematic diagram of how DNA is "packed" into a metaphase chromosome

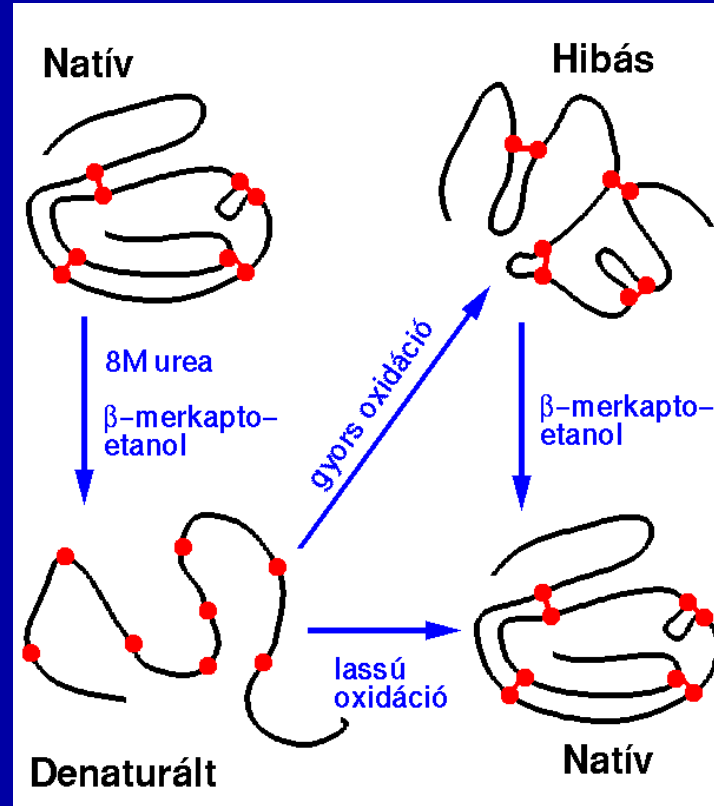

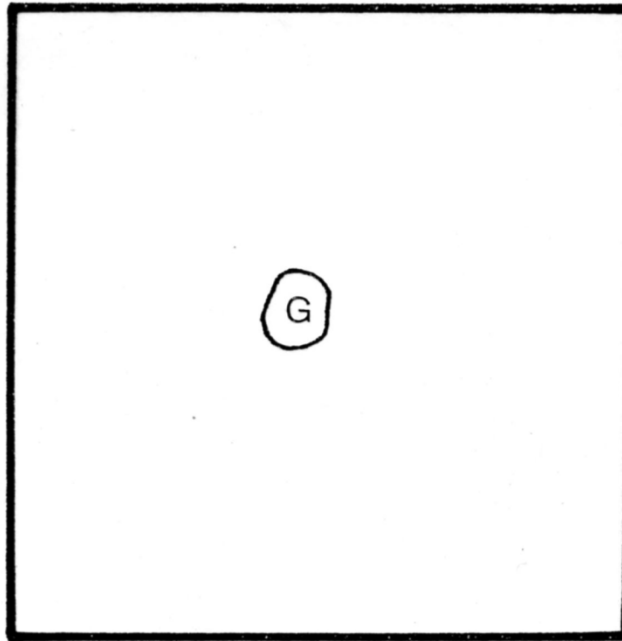
3.25 RNA versus DNA

A ribonucleic acid (RNA) is made up of a ribose sugar-phosphate backbone with a nitrogenous base attached to each sugar, as shown on the left. On the right is a portion of a double-stranded deoxyribonucleic acid (DNA); it consists of two deoxyribose sugar-phosphate backbones, with the bases attached to the sugars between the strands. The molecule is held together by hydrogen bonds between opposite bases on the two strands. For the bases, A = adenine, T = thymine, G = guanine, C = cytosine, and U = uracil. Note that RNA contains U where DNA contains T.

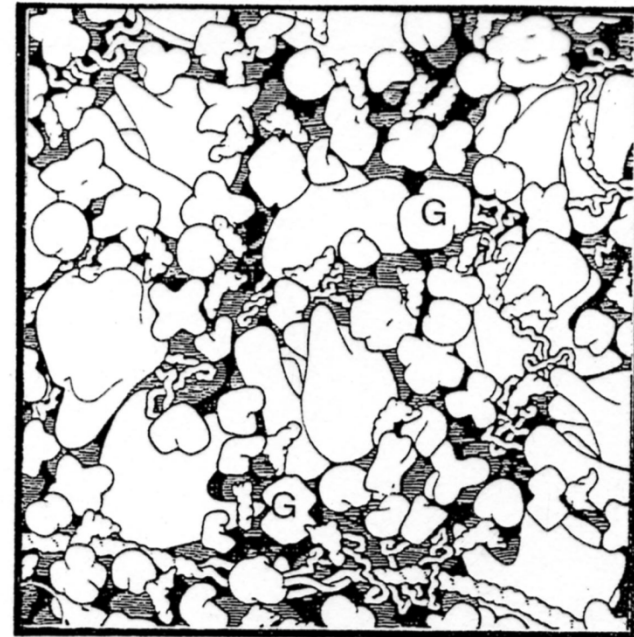
Levinthal paradoxon

Anfinsen kísérlete (1961)

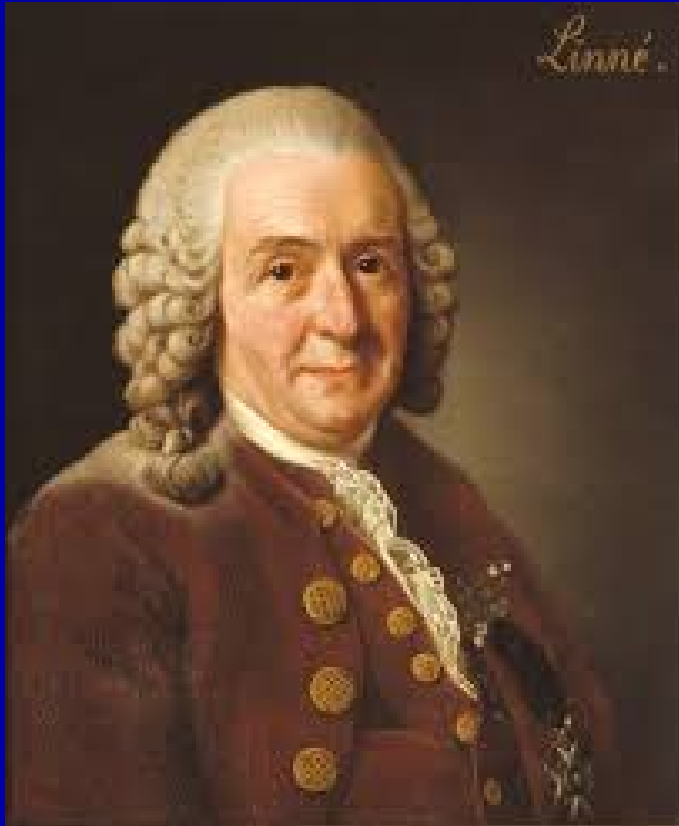

In vitro

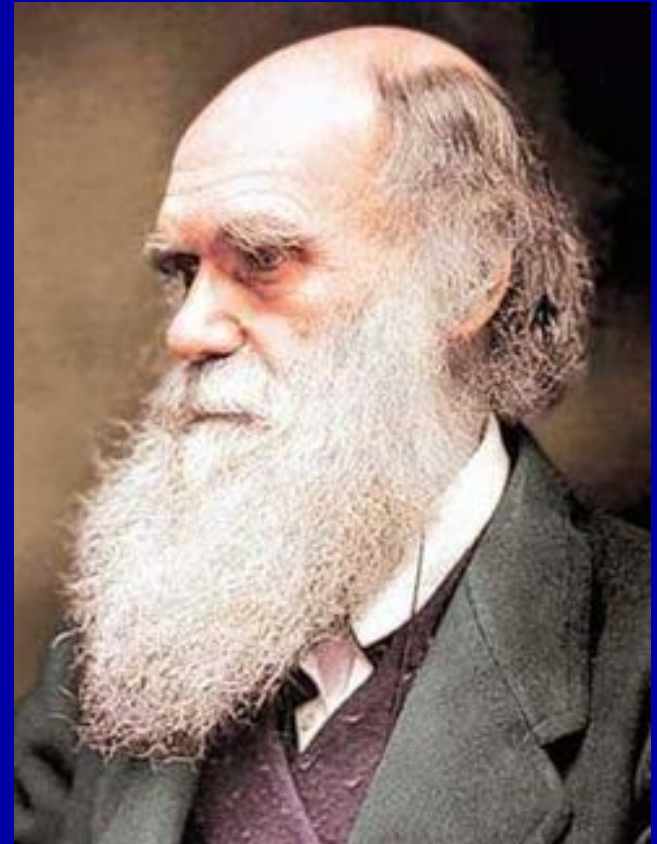

In vivo

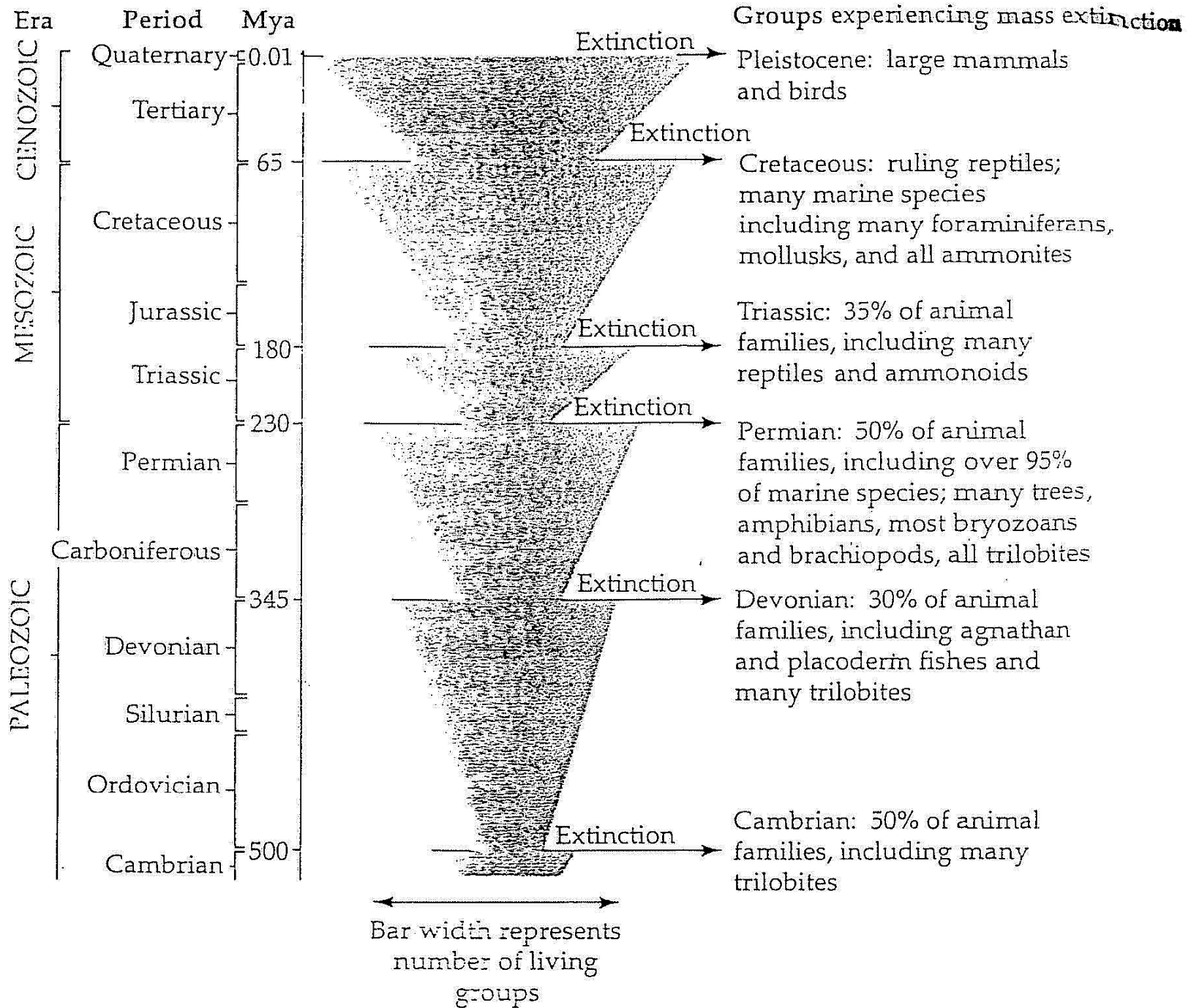
Fig. 2. Macromolecular crowding or the airport terminal effect (after Goodsell, 1991). Each square represents the face of a cube with an edge 100 nm in length. The left-hand square (*in vitro*) illustrates the $1.5 \mu\text{M}$ concentration of GroEL, similar to that used in many protein refolding experiments; there is one GroEL oligomer per cube (labeled G and approximately to scale). The right-hand square (*in vivo*) illustrates the $3 \mu\text{M}$ concentration of GroEL in the cytoplasm of *E. coli*; there are about two oligomers per cube, and the whole cytoplasm consists of about 600 such cubes. The other structures in the right-hand square represent the sizes and concentrations of the macromolecular components in the cytoplasm that create crowding by occupying so much space; thus each cube contains in addition to two GroEL molecules (G) about 30 ribosomes, 340 tRNA molecules, and 500 other protein molecules. The right-hand square is reprinted with permission from Goodsell (1991).

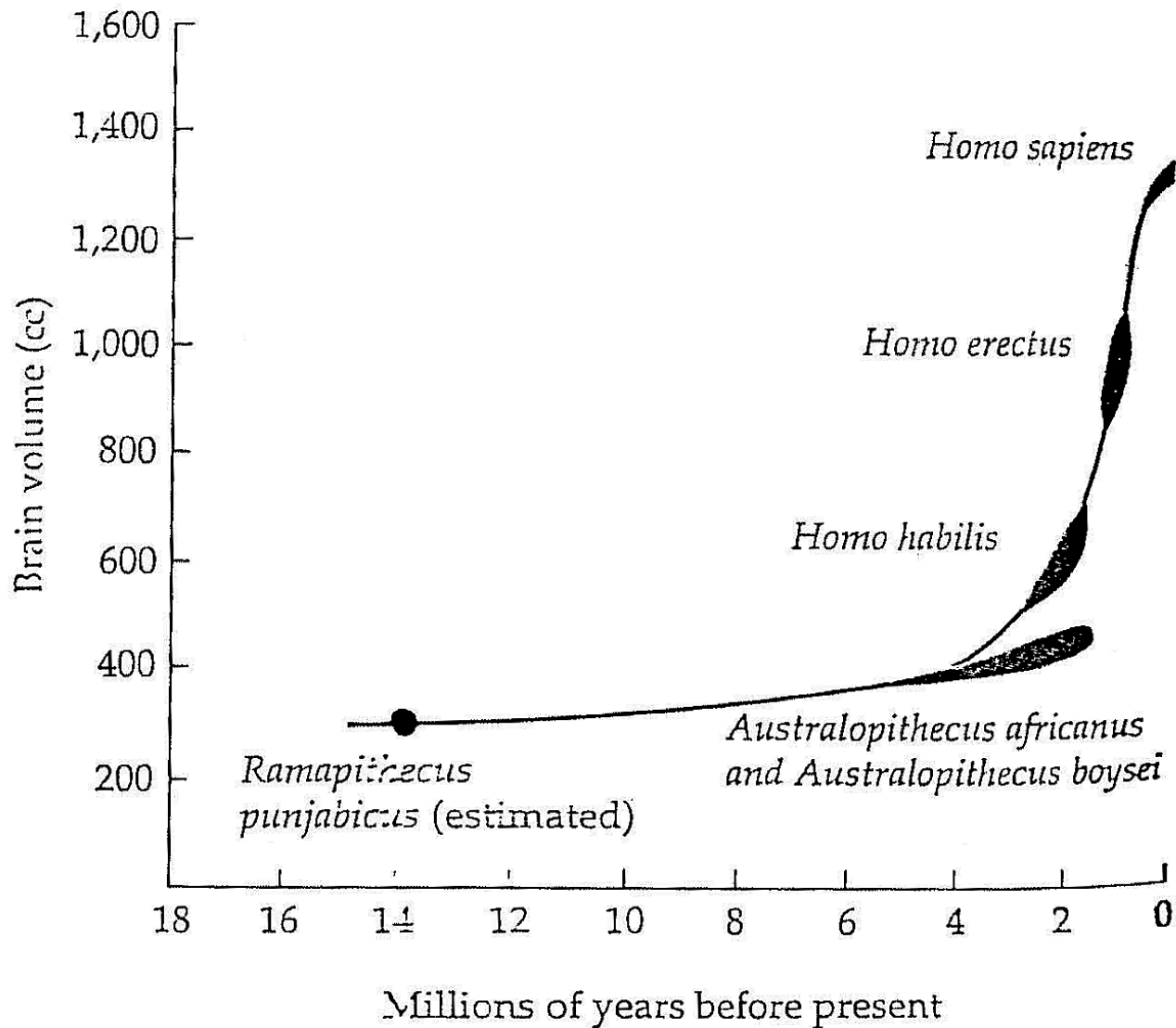

Carl von Linné
(1707 – 1778)

Charles Darwin
(1809-1882)

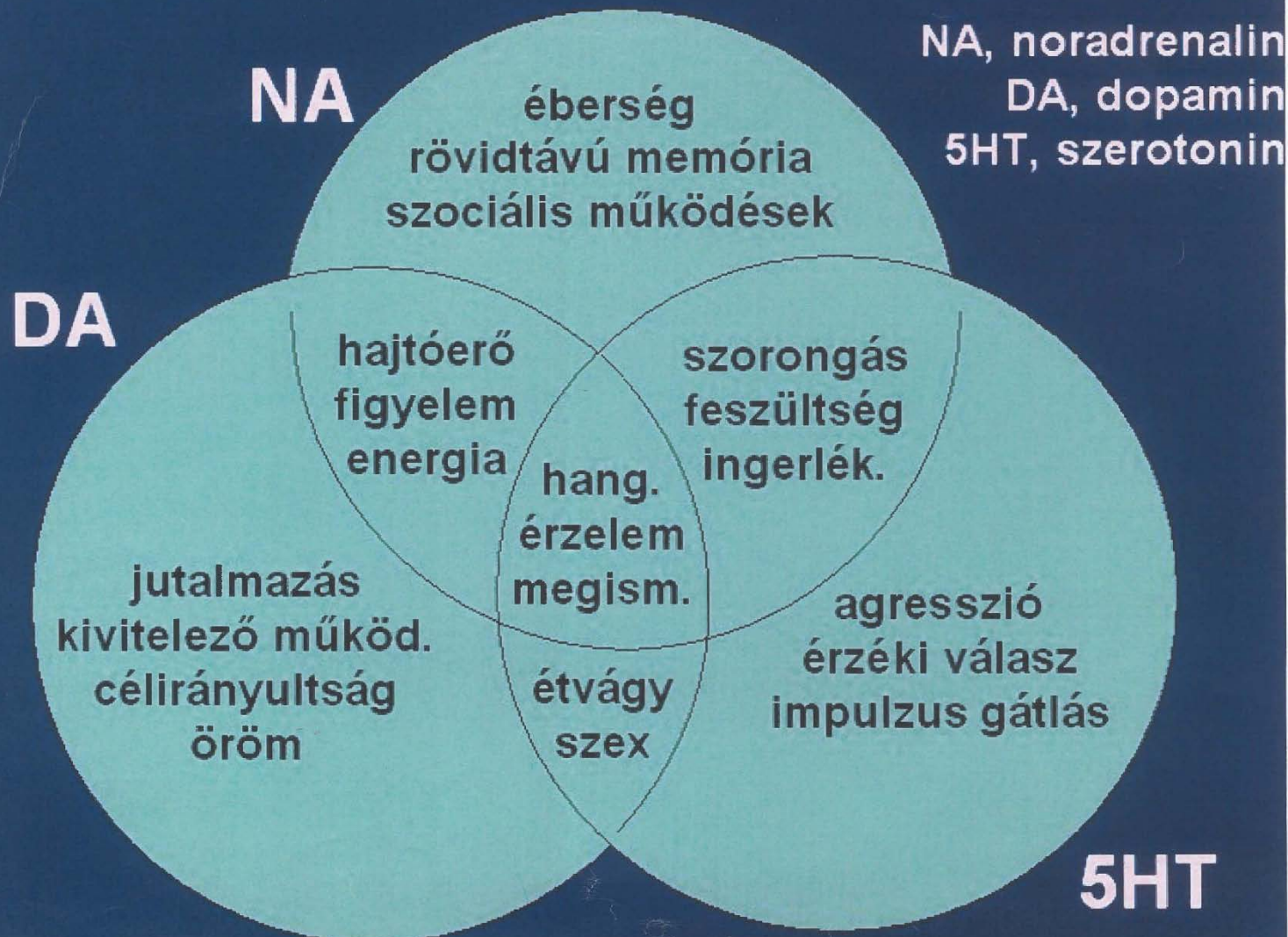

26.27 Hominid Brains Enlarged Rapidly

Notice how rapidly, in evolutionary terms, the brain tripled in volume.

Neurotranszmitterek

Neandertals Fossils from Smithsonian Institution

ÖTZI

(i.e. 3300-3500 év)

1991 Ötzauer–Alpok, Tirol, Ausztria

- 2008 - sikeres genom szekvenálás:

- 0+ vércsoport, barna szem
- keringési betegségekre való hajlam
- valószínűleg hordozta a Lyme-kórt
- valószínűleg laktóz-intoleranciája is volt

Nature Commun. 3, 698. (2012)

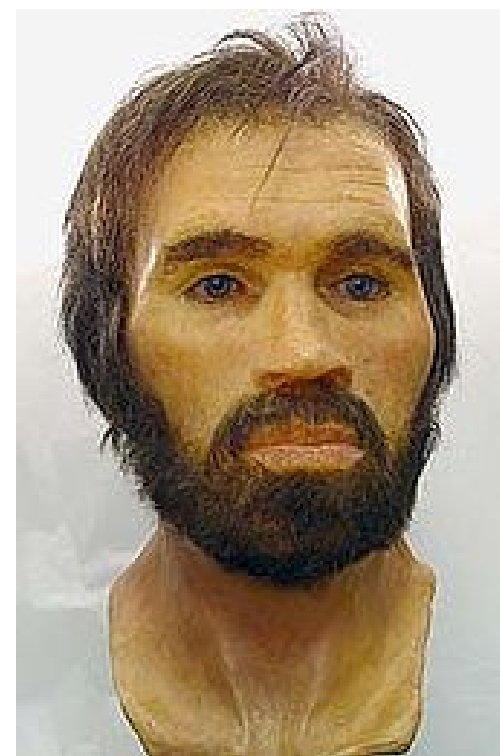

Lindow Man

(kb. i.e 200 év)

1984. 08. 01.

Lindow mocsár, Wilmslow - Cheshire,
Észak-Nyugat-Anglia

British Múzeum

Köszönöm a figyelmet !

Levinthal paradoxon

Cyrus Levinthal gondolkísérlete (1968)

Példa: egy 101 aminosavból álló fehérje feltekeredése.

- Ebben 100 db peptid-kötés található és legyen egy kikötés, mi szerint minden kötés csak 2 féle állapotba rendeződhet. Így egy konformációs állapot kialakulásának az ideje 1 ns.
- Az összes lehetőség kipróbálásának az ideje „véletlen keresgélés” esetén: $2^{100} \cdot 10^{-9} \text{s} = 4,02 \cdot 10^{13} \text{ év}$.
- Ez sokkal több, mint a Föld keletkezése óta eltelt $4,6 \cdot 10^9 \text{ év}$ ...
- Konklúzió 1: natív szerkezet véletlenszerű bolyongással nem található meg.
- Konklúzió 2: végleges szerkezet kialakulása irányított.
- Feltekeredés és a végső konformáció kialakulásának valódi időskálája: $\mu\text{s} - \text{ms}$